

نگاهی به سیاستهای پولی و اعتباری و نظارتی نظام بانکی کشور

شورای پول و اعتبار به دنبال بحرانهایی که بازار سکه و ارز را دچار مشکل کرده بود، سیاستهای پولی و اعتباری و نظارتی نظام بانکی کشور را به تصویب رسانید. این سیاستها طبق اعلامات رسمی محدود به زمان مشخصی نبوده و تا زمانی که توسط شورای پول و اعتبار تغییر نکرده و تغییرات آن اعلام نشود، معتبر و لازم الاجراست. مهم ترین بخش این سیاستها، اعلام نرخ سود سپرده ها و تسهیلات است. بر طبق بند ۴ ماده ۱۴ قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱، تعیین میزان حداقل و حداکثر بهره و کارمزد دریافتی و پرداختی بانکها به عهده بانک مرکزی است که البته به موجب تبصره ذیل همین ماده، استفاده از اختیارات موضوع ماده قبلاً باید به تصویب شورای پول و اعتبار برسد. قانون پولی و بانکی در راستای به رسمیت شناختن استقلال نسبی بانک مرکزی، به همین مقدار بسنده کرده و نیازی ندیده که این تصمیمات توسط مقام دیگری تأیید شود. ماده ۲۰ قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب ۱۳۶۲ به بانک مرکزی اجازه داده که با استفاده از ابزار ذیل ماده مرقوم، طبق آیین نامه ای که به تصویب هیات وزیران می رسد، بر اساس ماده ۱۹ در امور پولی و بانکی دخالت و نظارت نماید که از جمله این موارد؛ تعیین حداقل و یا حداکثر نسبت سهم سود بانکها در عملیات مشارکت و مضاربه (بند ۱) تعیین حداقل و حداکثر نسبت سود بانکها در معاملات اقساطی و اجاره به شرط تملیک (بند ۳) و تعیین حداقل و حداکثر کارمزد و حق الوکاله بکارگیری سپرده های سرمایه گذاری (بند ۴) می باشد. آیین نامه فصل چهارم قانون عملیات بانکی بدون ربا در ماده ۳ خود مواردی که بانک مرکزی می تواند با تصویب شورای پول و اعتبار در امور پولی و بانکی دخالت و نظارت کند را برشمرده است که در واقع تکرار مفصل تر موارد مندرج در ماده ۲۰ قانون عملیات بانکی بدون ربا می باشد. به موجب ماده ۲ آیین نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا؛ حداقل و حداکثر سود و یا بازده مورد انتظار و همچنین ضوابط تعیین سود و یا نرخ بازده مورد انتظار ناشی از تسهیلات بانکی، به تصویب شورای پول و اعتبار و تأیید رئیس جمهور خواهد رسید.

آنچه از خلال این مقررات می توان نتیجه گرفت این است که:

اولاً: در قانون پولی و بانکی کشور و قانون عملیات بانکی بدون ربا به عنوان اصلی ترین قوانین حاکم بر بانکداری در ایران ، اختیار تعیین نرخ سود سپرده ها و نرخ سود تسهیلات منحصرأ به عهده بانک مرکزی و شورای پول و اعتبار است و هیچ نهاد یا مرجع دیگری نمی تواند در این مسئله دخالت کند.

ثانیاً: ماده ۲ آیین نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا ، اجرایی شدن تصمیم شورای پول و اعتبار در مورد سود تسهیلات را منوط به تصویب رئیس جمهور دانسته است . این حکم آشکارا با قانون مخالفت و مغایرت داشته و بنا به اصل ۱۷۱ قانون اساسی قابل اجرا نبوده و توسط دیوان عدالت اداری نیز قابل ابطال می باشد . چرا که آیین نامه اجرایی نمی تواند محدوده قانون را گسترش داده یا آن را محدود کند . به موجب قانون ، یگانه مرجع صالح برای تعیین نرخ سود تسهیلات ، شورای پول و اعتبار است و آیین نامه با بی اثر کردن حکم قانون ، اجرای آن را منوط به تأیید رئیس جمهور دانسته است!؟

ثالثاً: تصمیم شورای پول و اعتبار در مورد تعیین نرخ سود سپرده ها ، موکول به تصویب یا تأیید توسط مقام یا مرجع دیگری نبوده و بایستی اجرا شود .

منتهی آنچه گفته شد ، تحلیل موضوع از نظر حقوقی و قانونی است و آلا اگر قانون گریزی قاعده گردد راههای زیادی برای فرار از اجرای قانون وجود خواهد داشت . تردیدی نیست که اگر سیاست بتواند مسیر حرکت فنی ، تخصصی و تکنیکی بانک مرکزی را تغییر داده یا تعیین کند ، مشکلات زیادی به وجود می آید ، مشکلاتی که اصل استقلال بانک مرکزی برای احترام از آنها مطرح و ایجاد شده است .

تحولات اخیر نشان دارد که بانک مرکزی علیرغم اینکه قانوناً اختیار ابلاغ تصمیم شورای پول و اعتبار (حداقل در مورد سود سپرده ها) را داشته است ، منتهی برای اجرای این اختیار خود نیز تصمیم و دستور رئیس جمهور را لازم می داند .

با نگاهی اجمالی به سیاستهای پولی و اعتباری و نظارتی نظام بانکی کشور ، موارد زیر قابل ذکر می باشد :

۱- به موجب ماده ۲ این سیاستها ، تعیین نرخ سود علی الحساب سالانه سپرده های مدت دار بانکی و اوراق

گواهی سپرده عام و خاص در طول دوره سپرده گذاری در اختیار بانکها خواهد بود .

با این مقررہ ، امید می رفت که فضای رقابتی برای جذب سپرده ها ایجاد شود گرچه می توانست در کوتاه زمان به آشفستگی در فضای پولی بینجامد ولی واقعیت‌های اقتصادی و نظارت‌هایی که بانک مرکزی قانوناً می تواند اعمال کند ، از این آشفستگی جلوگیری می کرد ولی در عمل وزارت اقتصاد و دارایی با این مصوبه مخالفت کرده و با این استدلال که نرخ سود تسهیلات حداکثر ۲۱ درصد تعیین شده و نرخ سود سپرده ها نمی تواند از این رقم بیشتر باشد ، بانکها را مجبور کرده که به توافقی تحمیلی تن دهند و عملاً نرخ سود سپرده ها حداکثر ۲۰٪ باقی مانده است .

تعیین حداکثر نرخ سود تسهیلات نیز در عمل فایده ای نداشته و کمتر بانکی این نرخ را رعایت کرده است و راه‌هایی برای دور زدن قانون یافته اند چرا که نرخ سودی که در این چند سال تعیین می شده است ، با واقعیات اقتصادی جامعه از جمله نرخ تورم سازگاری ندارد . نادیده گرفتن قواعد اقتصادی و اصولی که بر این عرصه حاکم است ، پیش از این در مجلس نیز سابقه داشت چنانچه قانون منطقی کردن نرخ سود تسهیلات بانکی که در سال ۱۳۸۵ تصویب شده ؛ دولت را مکلف کرده نرخ سود مورد انتظار تسهیلات بانکی در عقود با بازده ثابت را تا پایان برنامه چهارم (یعنی سال ۱۳۸۸) یک رقمی گردند !؟ حال که دو سال از آن ضرب الاجل می گذرد ، باید اصولی و منطقی این رفتارها را به داوری نشست و حال که مجلس از این رویه ناصواب خویش دست برداشته ، دولت همچنان بر آن اصرار می ورزد .

تبصره ماده ۲ سیاست‌های پولی بانکها را مکلف کرده که نرخ سود قطعی سپرده های بانکی را در قالب عقود اسلامی و بر اساس سود آوری در پایان حسابرسی عملیات مالی آنها ، قبل از برگزاری مجمع و تأیید آن توسط بانک مرکزی ، تعیین و تسویه نمایند .

۲- تعیین نرخ سود اوراق صکوک و اوراق مشارکت

۲-۱- بانک مرکزی می تواند بطور نامحدود و برای اجرای سیاست‌های پولی اوراق مشارکت و صکوک منتشر نماید و نرخ سود علی الحساب این اوراق نیز توسط رئیس کل بانک مرکزی تعیین می شود .

این اوراق از نظر شرعی محلی ایراد و تردید هستند چون برای اجرای سیاستهای پولی و جذب نقدینگی منتشر می شوند .

۲-۲- اوراق مشارکت دولت و شرکتهای دولتی با نرخ سود علی الحساب ۲۰٪ در سال

۲-۳- نرخ صکوک منتشره در بازار پول که با مجوز سازمان بورس صادر می شود و یا دارای ضمانت موسسات اعتباری است ، با هماهنگی بانک مرکزی تعیین می شود .

۳- نرخ سود تسهیلات

۳-۱- نرخ سود عقود غیر مشارکتی

الف - تا سررسید ۲ سال ← ۱۴٪ در سال

ب - سررسید بیشتر از ۲ سال ← ۱۵٪ در سال

۳-۲- دامنه نرخ سود مورد انتظار عقود مشارکتی قابل درج در قرارداد بین ۱۸ تا ۲۱ درصد

۳-۳- نرخ سود تسهیلات فروش اقساطی خرید مسکن ۱۳٪

۳-۴- نرخ سود تسهیلات مسکن مهر در قراردادهای جدید ۱۱٪ و در فروش اقساطی پس از احداث ۱۲٪

در مورد نرخ سود تسهیلات بانکی باید توجه داشت که بنا به اعلام مقامات رسمی ، نرخ تورم در حال حاضر بالاتر از ۲۰٪ در صد در سال است و در چنین شرایطی نمی توان انتظار داشت که بانکها منابع خود را با نرخی برابر با ۵ یا ۶ درصد کمتر از نرخ تورم به عنوان تسهیلات پرداخت نمایند و اگر چنین شود ، بواسطه ارزان فروشی منابع ، رانت ها و مفاسد زیادی ایجاد می شود که در طول این سالها نیز شاهد آن بوده ایم . واقعیت این است که دولت نمی خواهد به عدم تحقق و عده ها و شکست سیاستهایی که برای پایین آوردن نرخ سود داشته است ، اعتراف کند بنابراین سعی دارد که ولو اینکه به ظاهر و در نوشته ها هم که باشد ، نرخ سود را پایین نگه دارد . گرایش عجیب بانکها در استفاده بیشتر از عقود مشارکتی و استفاده از ابزارهایی همچون مشارکت کاهنده (تناقصی) و یا مشارکت تقسیطی (که به موجب ذیل ماده ۹ ممنوع شده است) برای رهایی از عقود مبادله ای است که نرخ سودی قطعی ، مشخص و پایین دارند .

۴- در ماده ۱۲ پرداخت تسهیلات برای خرید واحدهای مسکونی توسط موسسات اعتباری و شرکتهای تابعه آنها و شرکتهای لیزینگ (به استثناء بانک مسکن و موارد خاص مصوب شورای پول و اعتبار و شورای مسکن) ممنوع اعلام شده و سقف تسهیلات خرید مسکن بانک مسکن نیز ۲۵۰ میلیون ریال تعیین و اعلام شده است .